

Taylor Patrick

A konceptualitás és a kép között

Gerhard Richter: Valós látszat

Magyar Nemzeti Galéria,
2021. VIII. 26. – XI. 14.

Gerhard Richter rejtett és explicit festészeti minőségeket koncepcióvá kódoló műveit nehéz friss szemmel nézni, hiszen nincs olyan átfogó, a 20–21. század festészeti paradigmaváltásaira fókuszáló narratíva, melyben ne szerepelne a Richter által feltérképezett képelméleti és gyakorlati kérdések. A richteri életmű diffúz irányultságai miatt a stíluspluralizmus gyakran ismételt tankönyvi példaként vonult be a művészettörténeti kánonba. Az autonóm nézőpontokat hordozó festmények testközeli vizsgálata – melyre a Bódi Kinga által kurált *Valós látszat* című kiállítás lehetőséget biztosított a Magyar Nemzeti Galériába látogató közönségnek – azonban mindig új interpretációk kiindulópontjává válhat.

A kiállítás az idén március 11. és április 5. között készített rajzok ciklusával nyitja meg a lineáris megközelítéseknek ellenálló életmű retrospektív igényű feltárását. E művek Richter festői visszavonulása utáni új életrajzának kezdetét jelentik, melyben a rajzi eszköztárra redukálja képzőművészeti működését. A fektetett formátumú – így tájképi asszociációkat is ébresztő –, A4-es méretű kompozíciókon mintha rétegelemzések keverednének leolvashatatlan grafikai jelrendszerekkel, automatikus firkálással és a lírai absztrakcióra jellemző, az eszköz mozgásterét prezentáló tesztkörökkel. A rozsdafoltszerű homályos pöttyökkel, frottázstechnikával kialakított, felborzolt felszínekkal megszakított kompozíciók kapcsán akár Per Kirkeby expresszív rajzokban rögzített geológiai vizsgálódásaira vagy egyes Matthew Barney-rajzok felhőszerűen burjánzó, pszichografikus formafoszlányaira is gondolhatunk. Az efféle ráismerések a befogadó és a művész oldalán is előfordulnak – alkotás közben Richter számára olykor Beuys, Oldenburg vagy éppen Polke művei elevenednek meg.¹

Míg Kirkebynél a formán keresztül történő megismerés egy adott környezeti jelenséghez juttatja közelebb a nézés gyakorlatába merülő művészt, addig Richternél a rajzolás egy önnön lehetőségeit leltározó folyamatá válik. A rajzok síkján határozottan átívelő grafitvonalak akár a pár teremmel később installált *Fehér*-festmények spakli nyomainak szélein kirajzolódó karcolatokkal is párhuzamba állíthatóak: mintha Richter a ceruza-papír „csökkentett üzemmódjában” éppen korábbi absztrakt képeit tárná fel és alakítaná át visszajátszható grafikai jelrendszeré. A kurátor e naplóbejegyzészerűen egymás mellé instal-

↑

Gerhard RICHTER: *Titkárnök (CR: 14)*, 1963, olaj, vászon, 150×100 cm
A Bundeskunstsammlung letétje, Gerhard Richter Archiv,
Staatliche Kunstsammlungen Dresden, Drezda
© Gerhard Richter, 2021

↑
Gerhard RICHTER:
A B, csend (CR: 612-4),
1986, olaj, vászon,
225×200 cm
Hasso Plattner
Collection
© Gerhard Richter, 2021

lált hús rajzzal szemben állította ki Richter korai, 1957-es, *Elba*-képek című monotípiasorozatának 2012-es fakszimile változatát. E két, időben távoli sorozat összekapcsolása egy újra és újra felbukkanó tendenciára hívják fel a befogadó figyelmét, amit Fehér Dávid művészettörténész a kiállításhoz kapcsolódó tárlatvezetésen Richter bizonyos alkotói technikák aktualizálásához fűződő, poszt-szurrealista attitűdjeként fogalmazott meg.

A kiállítóterekben több alkalommal a richteri polifónia kerül kiemelésre. A *Művészettörténeti reflexiók* című szegmensben a személyesség különböző fokozataival

szembesülünk: a tájkép kontemplatív helyszínei mellett portrékba sűrített családi mozzanatokra látunk rá, illetve ugyanitt olyan táblaképek is szerepelnek, melyek memento moriként vezetnek a halál utáni anonimitás szürkületébe. Mindezt kiegészíti a *Tükör (CR: 619, 1986)* című műben feltároló átmeneti látvány. Az *Új lehetőségek keresése* elnevezésű teremben a kurátor szintén különböző műciklusok közös nevezőjét mutatja ki egy finom kizökkentésekkel operáló narratíván keresztül. A tizianói magasztok megközelíthetlenségét tematizáló ciklus ugyanúgy a festészet mozgásterének drámai csökkenését

kontextualizálja, ahogyan a színminták monokróm mezőit radikális absztrakcióvá transzformáló *180 szín* (CR: 301/1-20, 1971) című sorozat a festészet konceptuális távlataiban tapasztalható, belakhatatlan szélsőértékekről szól. A színminták gridjeit, valamint a repedezett felületű ecsetvonásokká széteső Angyali üdvözllet-jeleneteket az *Ablakrács* (CR: 207, 1968) liminális négyzethálója egyesíti. Az ablak itt csupán saját – időből és térből kiragadott – árnyékára nyílik, és a monumentális tabló így ugyanazt a kételyt emeli ki, amely végső soron a festészet transzcendenciáját kérdőjelezi meg. Ezzel a dialógus alapú installálással szemben bizonyos termek egy-egy zártabb műegyüttest mutatnak be, így az eredetileg a Velencei Biennáléra készített *48 portré* vagy a kiállítás szövetéből kiemelkedő *Birkenau*-képek is külön teret kaptak. Az utóbbi esetében néma emlékművekké roncsolt, többszörösen visszavont festmények printelt változatai, egy murális

léptékű üvegmű áthatolhatatlan sötétsége, valamint négy anonim – a holokauszt borzalmait dokumentáló – fénykép alkotja a műcsoportot.

Kétséges, hogy Richter diverz formai jegyeket hordozó, az 1970-es évektől készülő absztrakt képei kivonják-e magukat a történelem súlya alól. Az egymásnak feszülő gesztusok és festéktömegek egy emberek nélküli narratívában térképeznek fel konfliktuózus erőviszonyokat. Mindenesetre tény, hogy ezek a művek a festékanyag szinte reliefszerű modellálásával tárulnak fel a befogadó előtt: a roncsolt felületek, a tudatosan főszerepbe pozicionált, atmoszférikus érzeteket elutasító színtflekkek olyan képi programot rajzolnak ki, amelyben a festészetre reflektáló festmény egyfajta monstrumként emészti fel saját felvételeit. A brutális túlfestések és kaparások által mozdulatba lendülő tablók végső pontja azt a kibékíthetetlen viszonyrendszert dramatizálja, mely a művész és az anyag

↑
 Gerhard RICHTER:
Városkép PL (CR: 250),
 1970, olaj, vászon,
 170×170 cm
 Neues Museum,
 Staatliches Museum
 für Kunst und Design,
 Nürnberg (letét
 magángyűjteményből)
 © Gerhard Richter, 2021

↑
 Gerhard RICHTER:
 Abstrakt festmény
 (CR: 952-3), 2017, olaj,
 vászon, 200×200 cm
 A Gerhard Richter
 Kunststiftung letéje
 © Gerhard Richter, 2021

akarata között feszül. Kivélt képez a tökéletesen lapos, *Csík* (CR: 927-9, 2012) című nyomtat, mely Richter képi építkezésének digitális térben történő, végtelen felé közelítő metamorfózisait egy csíkstruktúrában foglalja össze, melynek op-artosan irizáló felszínében felszámolódik a festészet tárgyszerű tömege.

Bizonyos festmények több teret engednek a személyes történetek bevezetésének. A *Nyári nap* (CR: 859-1, 1999) című tájkép egy túlexponált pillanatot rögzít: a kép egy kompozícióba feszíti a hunyorgásra készítő, napfénytől sugárzó felületeket és az árnyékban sötétlő lombkoronát. A kettőt méregzöld középtónusok fluid foltjai kapcsolják össze. A kép a változó fényviszonyoknak kitett tekintet kizökkent útvonalt teszi láthatóvá, szinte belehelyez minket a felvétel készítésének érzéki-optikai momentumába. A kifakult fényképek színvilága átfedésbe kerül a túlterhelt retina képzetével. A képen nem a romantikus

táj panorámájával szembesülünk, sokkal inkább a másnaposság tudattöredékein keresztül nyerünk rálátást a festékanyagba zárt éteri környezetre.

A *Helga Matura jegyesével* (CR: 125, 1966) című grisaille kettősportré ezüstös felszínén a szürke tónusok tobzódásában és puha összetalálkozásaiban két alak hiánya, távolléte válik tapinthatóvá. A figurák finoman egymáshoz illeszkedő cipői a gazdag ornamentikájú szőnyeg foltrendszerébe kapcsolódnak, és a részletek kihangsúlyozása helyett a fény nosztalgikus visszatompítása kap főszerepet. A vaku hirtelen árnyékait és kilapított monokróm foltjait felülírja a vásznat átjáró osztatóecset horizontális, diagonális és vertikális játéka. A blureffektus tanulmányozása során az is megfigyelhető, hogy Richter számtalan elhomályosításra szolgáló technikát végigpróbált, ami a bársonyosan lágy gradiensektől az „arctalanítás” durvább eszközkészletéig különféle képi koncepciók vissza-

Gerhard RICHTER: *Nyári nap* (CR: 859-1),
1999, olaj, vászon, 117×82 cm
Albertina, Bécs (tartós letét osztrák
magángyűjteményből)
© Gerhard Richter, 2021
←

fejtését teszi lehetővé. Míg a *Titkárnök* (CR: 14, 1963) című kép durva vonalakra széteső felületstruktúrája mintha a háttértörténet körülményeire utalna, addig a *Motorcsónak* (CR: 79, 1965) egy sokkal hullámzóbb, lazább áramlásba foglalja az alakok greenscreenesen izolált, nagyváltalatok által konstruált konzumdelíriumát. Bár a festmény egy Kodak-hirdetést appropriál, nem teljesen neutrális. Kapcsolódik a művészettörténet korábbi évszázadaihoz: az ellenszélben táncoló végtagok kerekded megfogalmazása kapcsán eszünkbe juthat Ferenczy Károly „sommás festészetről” szóló elképzelése, de a vízfelület dekoratív arabeszkjei Felix Vallotton szimbolista képeinek megdöntött síkjait és tudatos dekomponáltságát is felidéznek.

Bármennyire is jól archivált Richter életműve, bizonyos rétegeihez a világhálón böngészve nem férhetünk hozzá. A képek körforgására reflektáló ciklusok is átlényegülhetnek a befogadói élmény esetenként eltérő tapasztalatai által. Hasznos közhely, hogy reprodukciókra nem lehet rábízni a mű totalitását. Csak a valós térben történő átélés teszi lehetővé azt, hogy Richter életműve ne egy önmagát illusztráló képi program matematikai igényű levezetéseként bontakozzon ki, hanem a festészet érzéki útvesztőjébe vezesse vissza a nézőt.

A megjelenést a B. Braun támogatta.

1 Bódi Kinga: Gerhard Richter és a rajzok. In *Gerhard Richter: Valós látszat*, katalógus, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2021, 159.